

Franjevački samostan u Jastrebarskom

Franjevački samostan u Jastrebarskom jedan je od rijetkih umjetničkih sklopova kojemu su povjesničari posvetili posebnu pažnju. *Emilij Laszowski* je u *Vijesniku Kr. drž. arkiva u Zagrebu*, 1925. g., publicirao opsežnu studiju pod naslovom »*Franjevački samostan u Jastrebarskom*«. E. Laszowski se služio izvorima koji su uglavnom, ali ne i svi, ostali sačuvani i među kojima najviše podataka sadržava spomenica samostana, »*Historiae Domus*«, i originalni rukopis o osnutku samostana, »*Origo Ecclesiae et Conventus Jaszskensis*«, u Arhivu SRH u Zagrebu (p. br. 1). S povjesnog je gledišta osnutak i razvoj samostana objašnjen, ali E. Laszowski dakako nije išao u analizu umjetničke vrijednosti sklopa kao arhitekture i njegove likovne opreme. Ovaj je samostan polazište i jedan od ključnih objekata u rješavanju pitanja utjecaja ljubljanskog umjetničkog kruga na hrvatsko područje. Osim toga u skupini franjevačkih samostana po Hrvatskoj on ima svoje određene kvalitete koje želim raščlaniti. (sl. 1)

Samostan su osnovali grofovi Erdödy, vlastelini jastrebarskog posjeda u 16. st. Taj je samostan bio podignut za *dominikanski red* kao i *crkva Bl. Dj. Marije* pokraj njega. Oba objekta bijahu podignuta na današnjem lokalitetu u jastrebarskom polju izvan grada i podalje od dvorca porodice Erdödy. Red se nije mogao održati zbog učestalih turskih provala, a zatim još više zbog seljačke bune. Dominikanci su samostan napustili, pa je 1558. g. zdanje služilo za žitnicu. Crkva je također bila zapuštena sve dok *ban Toma Erdödy*, 1593. g., nije uredio crkvu i obnovio zgradu bivšeg samostana, te je pozvao bosanske izbjegle franjevce, da se nastane u Jastrebarskom. Franjevci su preuzeli crkvu i staru zgradu za provincijala o. Franje Bogdanića, ali tek pošto je ban Toma Erdödy obdario samostan posjedima, a ostalo manje plemstvo iz okolice opremilo je crkvu i obdario samostan raznim darovnicama. Nije poznata točna godina dolaska franjevacu u Jastrebarsko i useljenje u samostan, ali se pretpostavlja da su oni neko vrijeme boravili kod Erdödyevih u gradu Jastrebarsko, prije useljenja u samostan. *Posjed su redovnici preuzeli tek 1602. g. i tad su vjerojatno uselili u samostan.* Od tada počinje uređenje baroknog sklopa, skupljali su se darovi i novčana pomoć mnogih dobrotvoraca, uglavnom se je opremala crkva. Arhitektonske promjene, tj. gradnja baroknog samostana započela je koncem 17. st., pošto je 1690. g. *grof Mirko Erdödy oporučno ostavio za popravak i gradnju samostana glavnice od 3000 forinti.* Istom oporukom je ostavio i povjerio franjevcima 500 forinti za gradnju svetišta i svoda u *kapeli Bl. Dj. Marije Snježne u Volavju.* Time je bila ostvarena materijalna osnova da bi se mogla započeti gradnja sklopa, jer je testament striktno osnovan u tu svrhu. *Prvi veći pothvat u obnovi crkve bilo je svođenje sačuvane dominikanske crkve 16. st. i zidanje pjevališta.* Do tog vremena crkva je bila pokrivena tabulatumom, a pjevalište je bilo od drvene građe.¹ (sl. 2)

Za ovu prvu intervenciju i kasnije za gradnju sklopa planovi su izrađeni u Ljubljani gdje je bilo sjedište provincijalata. Ljubljanski provincijal se je 20. listopada 1694. g. obratio zagrebačkom biskupu s molbom

¹ *Origo Ecclesiae et Conventus Jaszskensis*, Arhiv SRH u Zagrebu, MSC br. 456.

1 Pročelje crkve i samostana u Jastrebarskom

za podršku. Gradnja se mogla započeti na temelju kapitala glavnice, ali su planovi bili dalekosežniji, jer je red imao namjeru da malu rezidenciju podigne na konvent, pa su se i planovi čitavog sklopa razrađivali u skladu s tom idejom.² Ali prethodno su franjevci od još živog vlastelina Mirka Erdödyja zahtijevali da se odredi zaklada za uzdržavanje samostana. Zakladno je pismo izdao Đuro Erdödy, 14. srpnja 1701. g. I stvarno se je nakon toga prema već gotovim planovima iz Ljubljane počeo 1704. g. graditi samostan pod vodstvom Ivana Hervoya, kojeg su Erdödyjevi zadužili da se pobrine za dovoz građe, kamena i vapna s imanja grofa Aleksandra Erdödyja. Ivanu Hervoyu je provincijal reda iz Ljubljane poslao o. Nazarija Vidriča za nadziratelja gradnje. Građa se je skupljala nekoliko godina, te su radovi konačno započeli 1706. za provincijala o. Petra Francetića i predsjednika samostana o. Aleksija Veichtnera.³

U prvoj etapi gradnje samostana podignuto je istočno krilo koje se je nadovezalo na svetište crkve i protegnuto je do starog dominikanskog zdanja, u kojemu su franjevci boravili. Gradnja istočnog krila trajala je preko dvije godine i ono je stavljeno pod krov. Unutrašnje uređenje nije bilo dovršeno. Nakon toga gradnja je bila obustavljena na 15 godina.⁴ U tom su se razdoblju pekle opeke i priređivala građa za nastavak gradnje. Samostanu su povećane darovnice u zemlji i novcu. Samostan je imao i vlastitog novca. Kad se, naime, reformirala provincija 1686. g., samostan je morao rasprodati posjede, jer je franjevački red, pre-

ma pravilima, bio prosjački, siromašni red. Posjedi bijahu prodani Ivanu Hervoyu starijem za 700 florina i taj je novac bio određen za gradnju samostana. Plemstvo se također zauzimalo da se gradnja nastavi. Poznata dobročiniteljica svetičkih pavlina Barbara Sidonija Peranski, 12. kolovoza 1713. oporučno je zavještala za glavni oltar u crkvi 800 forinti. Franjevci su naručili oltar kiparu *Giovaniju de Rossi*, koji je sačuvan u današnjoj crkvi.⁵ (sl. 3)

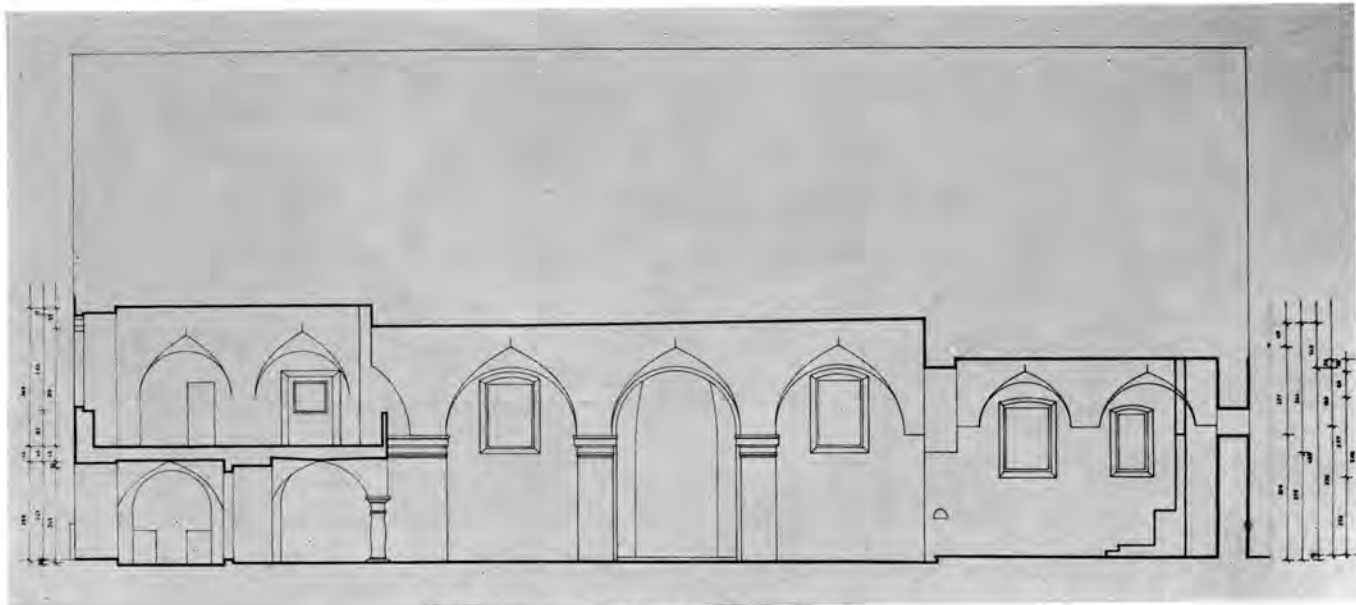
Druga etapa gradnje samostana nastavljena je 1721. g., kad je provincijal o. Bernardin Gregorić poslao ponovno o. Nazarija Vidriča i pohranjeni novac 500 forinti, s pet iskusnih zidara iz Ljubljane koji su 1. kolovoza 1721. g. započeli zidanje. Tada je protegnuto zapadno krilo, zidani poprečni zidovi među sobama, svodjen je novi refektorij, kuhinja, pekara, nekoliko soba i hodnici. Zapadni je trakt dovršen 1732. g. Samostan je podignut na stupanj konventa, a za prvog gvardijana postavljen je Nazarije Vidrič, koji je rukovodio gradnjom. S tim još samostan nije bio dovršen, jer su radovi zapeli zbog pomanjkanja novaca. Da bi se gradnja dovršila, o. Teodor Pučić dao je prilog od 220 fo-

² Vjesnik Kr. državnog arhiva u Zagrebu, god. I/1925, Laszowski Emilij, »Franjevački samostan u Jastrebarskom«, str. 144.

³ Vidi bilj. br. 1 i prijepis originala s opširnijim podacima iz Spomenice, str. 5–8, Arhiv samostana Jastrebarsko.

⁴ Vidi bilj. br. 1.

⁵ Vidi bilj. br. 2, str. 118.

2 Uzdužni presjek crkve u Jastrebarskom

rinti. Đuro Erdödy je dugovao obveznicu od 2000 forinti, koja je nakon njegove smrti bila podijeljena među njegove sinove. Porodica Erdödy se zauzela da se samostan dovrši, pa je Mirko Erdödy, 17. travnja 1727, vratio samostanu 1500 forinti i 30 denara kamata. Nasljednik jastrebarskog imanja Ludovik Erdödy obnovio je 1. veljače 1726. zakladu osnovanu 1701. Uređenje interijera produljilo se do 1730. g.

Napokon je treća etapa gradnje kompleksa započeta 28. svibnja 1731. g. i privedena je kraju iduće 1732. g. Kako je gornji hodnik uz crkvu zbog niskog krovišta crkve ostao neriješen, nadozidani su vanjski zidovi crkve i poduzeti stolarski radovi za rješenje novog krovišta nad crkvom. Istovremeno je produžena crkva za jedan jaram, pa je na taj način prošireno redovničko pjevalište, uređeno je novo pročelje i udareni temelji današnjem zvoniku.⁶ Zvonik je dovršen 1732. g.

Gradnja sklopa, obnova crkve i zidanje istočnog i zapadnog krila samostana, unutrašnje uređenje i produljivanje crkve započeto je poslije 1690. g. sa svođenjem crkve, a dovršeno je 1732. g. sa zidanjem zvonika. Zi-

danje sklopa trajalo je preko trideset godina prema planu iz 17. st., koji je dosljedno proveden. U 18. st. je proširenje redovničkog pjevališta izazvalo novo rješenje crkvenog pročelja. Također je u 18. st. crkva opremljena novim inventarom. *Bratovština M. Božje Skapulirske, osnovana 1719. godine,⁷ stekla je pravo da uz bok crkve zida kapelu koja je bila dovršena 1734. g.* Zbog toga i zbog unášanja novih predmeta crkva je tek 1747. g. bila potpuno dovršena i opremljena, tako da ju je zajedno sa samostanom 6. travnja 1750. g. svečano posvetio dopusnicom zagrebačkog biskupa Klobušickog senjski biskup »Georgius Wolfgangus de Chiolich.«⁸ (sl. 4)

Sve kasnije obnove nisu bitno izmijenile sklop 17. st., pa ću podatke od manje važnosti iznijeti u bilješkama.⁹

Najstariji je dio sklopa dominikansko zdanje i dominikanska crkva 16. st., a koji su uklopljeni u današnji barokni samostan. Ta dva najstarija elementa u sklopu arhitekture primjećuju se u tkivu jer su sazđani uglavnom od kamena masivnije građeni i spojeni u uglovnim

⁶ *Spomenica samostana*, Arhiv samostana Jastrebarsko, »*Origo et Status Conventus Jazskensis ab anno Domini 1602 ex copiae, quae descripta fuit ex Originali, huic de verbo ad verbum descripta*«, str. 5–8.

⁷ Vidi bilj. br. 6, str. 10 — *De erectione Capellae Scapularis. Anno 1734 sub guardianatu M. V. P. Probi Majdich a fundamentis incocepta fuit capella Scapularistica, cui in exigentio et necessitate pro aedificia Dnus Parens Spiritualis pecuniam Eleemosinam praedicta confraternitas Conventui refundere tenetur, quae capella pariter eodem anno cum crypta, fornice, tecto, totaliter terminata fuerat ...*«

⁸ Vidi bilj. br. 6, str. 14 — »*De consecratione Ecclesiae. Ecclesia sua cum quator Altaribus, nemquae majori B. V. Mariae in coelosis Assumptae, Capella B. V. Mariae Scapularisticae, S. Francis Seraphici et S. Antonii Patavini de licentia et expressa facultate Excellmi Illmi et Rndmi Dni Francisci et V. B. De Klobusizky Episcopi Zagrabiensis consecrata fuit ab illma et Rssmo Dno. Georgio Wolfgango de Chiolich Episcopo Segniensi ...*«

⁹ Vidi bilj. br. 2, str. 152. — Nakon ruskog rata samostan je bio upotrijebljen za bolnicu, pa su se 11 redovnika i 3 laika, koliko

je redovnika tada u samostanu bilo, morali povući u 9 soba. Za popravak krovišta općina je Cvetković g. 1789. pribavila 4.000 daščica i 15 greda. Samostan i crkva tada su bili pod krovom od šindre. Za vrijeme napoleonskih ratova samostan je potpao pod francusku okupacionu zonu i služio za bolnicu. Nakon toga je toliko bio zapušten da je proračun za obnovu iznosio 6.110 forinti. Vjerezakonska zaklada je g. 1811. dodijelila samostanu 800 forinti, biskup Maksimilijan Vrhovac je osnovao zakladu od 300 forinti za mise, općina Domagović je poklonila 5000 daščica za popravak krovišta, od dobrovoljnih priloga se sakupilo 300 forinti, ali sve to nije bilo dovoljno da se samostan obnovi, pa je austrijski car dodijelio još 1000 forinti za popravak. Koncem 19. st., od 1893–1898, gvardijan Anastazije Vračko preinačivao je samostan. Tada su postavljena nova drvena vrata na većini prostorija, na istočnom pročelju je probijen jedan prozor, unutrašnjost se pregrađivala. Uglavnom su to bili stolarski radovi. Slikanje crkve 1908. g. izveo je Osvald Bietri iz Đenove za 1000 forinti. Samostanska knjižnica je u to vrijeme prenesena u uglovnu sobu zapadnog trakta. Stubište južnog ulaza u samostan betonirano je g. 1910.

3 Glavni oltar franjevačke crkve u Jastrebarskom

zonama rustičnim tesancima. Njih možemo čitati u tlocrtima i presjecima arhitekture, a njihovo postojanje potvrđuju i pisani izvori osnutka i gradnje samostana.

Crkva je tlocrtno tipična renesansna građevina koja se naslanja na srednjovjekovnu tradiciju, i taj tip često susrećemo u pokrajini ako se radi o većim zidanim crkvama, osobito redovničkim crkvama s izduženim svetištem, ravno zaključenim, i pravokutnom lađom. Svetište i lađa u renesansnih crkava bijahu pokriveni drvenim tabulaturnom. Svetište je ostalo izvan novog baroknog sklopa, na istočnoj strani pod samostalnim krovom na tri vode i znatno je niže od preostale arhitekture. Kako je ostalo u strukturi gotovo netaknuto, otkriva se i u detaljima starinska rustična obrada i način zidanja lomljenim kamenom u uglovima učvršćenih klesanim kamenim kvaderima nad čvrstim podnožjem. Na ravnom zidu zaključka je sačuvan stari mali prozorčić svetišta. Dimenzije su svetišta ostale izvorne, jer prilikom prve barokne obnove kad je crkva svođena, zidovi svetišta nisu povišeni nego svod neposredno izvire iz zida. Lađi su u kasnijem procesu barokizacije povišeni vanjski zidovi, pa je svetište prema lađi ostalo znatno niže. Tjeme svoda svetišta je nešto niže od lađe, a kako su na perimetralne zidove dominikanske crkve nadozidali svod, odnos širine i duljine lađe nema proporcije ranobaroknih prostora. Zbog toga se staro tkivo osjetljivo zapaža u atmosferi interijera premda je on barokiziran. U nasljedstvo je ostala

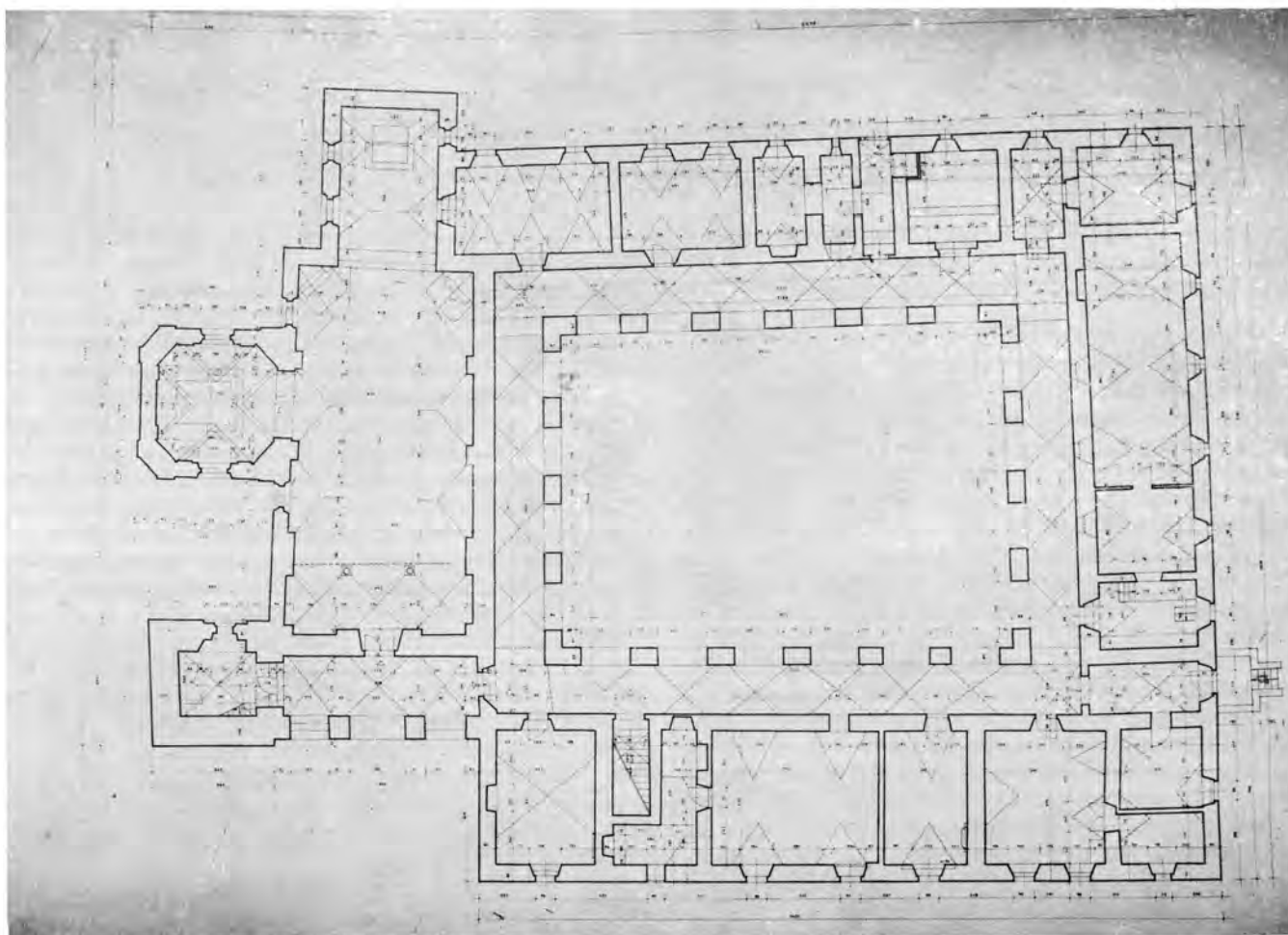
nešto nepravilno zidana lađa što se primjećuje u nepravilnom tlocrtu pa i po tome znamo da staro tkivo nije rušeno. Crkva je stajala slobodno udaljena od nastambe dominikanaca nasuprot crkvi, pa je zbog toga postavljena u nepravilnom otklonu. Kasnije je ta situacija izazvala nepravilnost čitava sklopa koji je bio planiran kao pravilan kompleks pravokutne dispozicije. Ali kako su postojeći objekti bili solidno građeni, a ban Toma Erdödy ih je obnovio i franjevci su se gotovo čitavo stoljeće služili i crkvom i samostanom. Uklapanje postojećih objekata u novi samostan izazvala je ekonomska računica. Osim toga dvoranski tip crkve izdužena svetišta odgovarao je liturgijskim potrebama franjevačkog reda tako da nije bilo potrebno graditi novu crkvu, a za dugog perioda barokne gradnje samostana stara je nastamba služila redovnicima za boravak.

Važan zahvat u crkvi bilo je svođenje oko 1690. g., kad je bilo zidano i redovničko pjevalište. Taj je zahvat promijenio prostorni dojam, a također je tada riješena rasvjeta crkve kroz veće barokne prozore konično usječene u zidnu masu i segmentno zaključene. Koliko tu fazu obnove možemo smatrati rano baroknom, ovisi o nizu novih elemenata. Niski široko razapeti bačvasti svod sa široko razmaknutim i šiljato usječenim susvodnicama s tipičnim šiljatim rezom konstruktivno je najraniji tip baroknog bačvastog svoda. Ono što je vrlo značajno za način rasvjete jest odnos

susvodnica prema prozorima. Premda se crkvu svodilo koncem 17. st., ipak je način zidanja vrlo tradicionalan, a to dokazuje da su posao izveli domaći kranjski zidari iz narodnih slojeva čiji se način zidanja nadvazuje na domaću tradiciju. Premda su zidare poslali iz Ljubljane, oni nisu pripadali graditeljima talijanskog porijekla. Također klesani detalji tog doba kao stupovi pjevališta isklesani od monolitnog mekog kamena s naglašenim entazisom i toskanskim kapitelima i škropionica pokraj stupa rad je domaćeg kranjskog majstora. Općenito je izvedba masivna, rustična i zanatski dobra. (sl. 5)

Dominikansko krilo je južno krilo samostana. Taj se dio građevine razlikuje od kasnije dodanih baroknih krila. Pojedini detalji osim strukture, kao prozori, proizvod su predbarokne epohe. Također i prostorije u unutrašnjosti, u kojoj je sažet čitav sadržaj i organizacija prostora potrebna za samostanski život, dokazuje da je to bila stara rezidencija. Ulaz na južnom pročelju prerađen u 20. st., pred kojim se nalaze recentne betonske stube, bio je najstariji vanjski ulaz u samostan. Usko ulazno predvorje svodeno je križnim svodom. Krilo je podijeljeno na tri kata. Polupodzemna pivnica svodena je niskim masivnim bačvastim svodom. Osim s vanjske strane u nju se ulazi iz male

svodene izbe ispred starog refektorija. On je iznad razine današnjeg klaustra. To je prostrana vrlo niska dugačka pravokutna prostorija svodena bačvastim svodom sa susvodnicama, koji se razlikuje od konstrukcije svodova baroknih krila. Pregrada je umetnuta kasnije. Refektorij je osvijetljen iz četiri mala četverokutna prozora ispod susvodnica, a prozorske su niše vrlo duboko konično usječene u masivni zid. Staro krilo bilo je dugačko sedam prozorskih osi i prozori su probijeni u više nivoa, prema potrebi interijera. Prozori prvog kata su za barokne restauracije vjerojatno povećani. Refektorij se nalazi iznad podruma kao i jedna uglovna prostorija u kojoj su prozori probijeni na nižem nivou, jer je ona orijentirana i na istočnu stranu. Krilu pripada i prostorija istočno koja se ne nalazi iznad podruma a najvjerojatnije je to bila kuhinja s ognjištem bivšeg dominikanskog samostana. Ona je došla u sastav baroknog istočnog krila i kasnije u 20. st. je iznad nje uređen sanitarni čvor. Dominikansko je zdanje imalo oblik ključa, a s unutrašnje strane bili su hodnici ili možda drveni trijem. Treći kat je podijeljen na šest gotovo jednakih križno svodjenih soba, redovničkih ćelija, među kojima je jedino uglovna istočna ćelija nešto veća. Svaka ćelija ima poseban ulaz iz hodnika i po jedan prozor osim uglov-

4 Tlocrt prizemlja franjevačkog sklopa u Jastrebarskom

5 Stup pjevališta i škropionica 17. st. u franjevačkoj crkvi u Jastrebarskom

ne sobe koja ima dva prozora. Pravilnost i način svođenja dokazuju da se radi o jednom vremenu zidanja prije baroknih krila, jer se razlikuje način svođenja. Prostorija iznad ulaznog predvorja ima stropnu konstrukciju i kroz nju se pelo na tavan. Krilo je pod dvoslovnim krovštem iste razine kao i ostala krila, ali je podgled strehe otvoren. Što se u tom dijelu samostana može pripisati obnovi bana Tome Erdödyja teško je odrediti, ali je vrlo vjerojatno da su tada uređene ćelije prvog kata. Obnova je također djelo 17. st. navodno 1608. godine. Organizacija prostora u tom krilu vrlo je jednostavna i funkcionalna. Gospodarske i društvene prostorije sa spavaonicama nalazile su se pod istim krovom. Raspored prostora i sadržaj je interijera samostanski, premda se po vanjštini zdanje nije razlikovalo od gospodskih kurija na ladanju iz tog vremena. Skromno pročelje je bez ukrasa i prozori su na njemu probijeni prema potrebi interijera, bez ukrasa i profiliranih okvira. Vjerojatno su za barokne obnove uokvireni plitkim pojasevima od žbuke koji ističu prozorske osi i ritmiziraju glatku površinu zida. (sl. 6)

Zbog položaja crkve i dominikanske nastambe za zidanja baroknog sklopa nastao je jedan ponešto ne-

pravilan trapezoidni tlocrt cjeline koji je nezamjetljiv za oko. Nepravilnosti su neznatne pa zbog njih trpe neki manje važni detalji. Najveći dio plana 17. st. realiziran je u prvoj trećini 18. st. tridesetih godina. Ipak je stilski cjelina djelo 17. stoljeća, jer za procesa izvedbe nije mijenjana osnovna ideja. Dapače je gotovo ista generacija graditelja bila zaposlena oko objekta što se vidi iz ujednačenog tradicionalnog načina gradnje. Nadziratelj gradnje u svim njenim etapama bio je isti redovnik poslan od ljubljanskog provincijala, koji je, pošto je samostan promaknut u red konventa, postao njegovim prvim gvardijanom. Zidari su dolazili iz Ljubljane. Sklop je zbog toga građen tako dosljedno, bez obzira na suštu jednostavnost koja je karakteristika svih naših franjevačkih sklopova u kojima jedino crkva ima monumentalne poteze. Kompleks je kao cjelina jedinstveno pročučeno umjetničko djelo. Crkva je ostala jednostavna skromna ladanjska varijanta dvoranskog prostora i u njoj se osjetljivo primjećuje arhaičnost njezina tkiva.

Istočno krilo se po vanjštini poklapa s južnim krilom, ali se razlikuje po načinu zidanja jer prevladava opeka. Pročeljem je okrenuto samostanskom vrtu i nije čak ni toliko obrađeno kao reprezentativnije ju-

6 Pročelje južnog krila samostana u Jastrebarskom, u koje je ugrađen dominikanski trakt

žno pročelje. Ima iste skromne poteze, oblik prozora bez okvira i neraščlanjenu zidnu površinu, osim što je jedan prozor povećan u 19. st. U tom se krilu nalazila velika soba biblioteke s prozorima oratorija nad svestištem u prvom katu, a ispod nje sakristija i soba zidana za školsku prostoriju, jer su franjevci vodili elementarnu školu u Jastrebarskom. Soba biblioteke s četiri prozora svođena bačvastim svodom sa susvodnicama kasnije je pregrađena u četiri sobe. U istočnom krilu nalazi se stubište, obnovljeno u 19. st., a ispod njega jedna komora koja je služila za ostavu. Od starog dijela zdanja krilo je odvojeno uskim hodnikom s kojim se komunicira s vrtom. Hodnik se nalazi također ispod stubišta i razina mu je za dvije stube ispod razine hodnika klaustara. Svođen je bačvastim svodom kao i sve prizemne prostorije a na kraju završen križnim svodom zbog vratnog otvora.

Zapadno krilo samostana građeno je 15 godina poslije istočnog i ono je ujedno glavno pročelje sklopa. U strukturi je šire, pomnije izvedeno s većim reprezentativnijim prostorijama. U skladu je s općom jednostavnošću i dimenzijama sklopa. Zidano je od opeke, ali su zidovi ipak masivni. U prizemlju se nalazi novi refektorij s baroknim mramornim lavatorijem i do njega kuhinja i pekara, s jedne strane, a s druge priručna izba ispod stubišta koje vodi na prvi kat. Sobe su veće i služile su za službene prostorije gvardijana i gostinske sobe. Refektorij je danas pregrađen i, na žalost, služi kao drvarnica stanarima koji su zaposjeli prvi kat zapadnog i južnog krila. Prvobitno

je stubište bilo drveno, ali je zamijenjeno betonskim. Sobe prvog kata i hodnik nikad nisu bili svođeni, pa je ostala stropna drvena konstrukcija. U veliku uglovnu sobu sjeverozapadno smješteni su danas ostaci biblioteke. Križno svođena soba prizemno do ulaza bila je soba vratara i služila je kao parlatorij. (sl. 7)

Klaustar je dovršavan istodobno sa zidanjem samostanskih krila. Arkadni hodnik proteže se na sve četiri strane oko unutrašnjeg vrta svođen križnim svodovima. Masivni zidani stupovi pravokutnog presjeka i među njima arkade ograđene visokim parapetnim zidom prekrasan su likovni detalj sklopa. Takav tip klaustara sa zaštićenim hodnicima i masivnim arkadama tipičan je za kontinentalne samostane 17. st. Isti je tip samo ne tako klasično razvijen klaustar karlovačkog samostana. Kretanje sugerira ritam arkada koje se pravilno izmjenjuju s masivnim britko sazdanim stupovima s oštrim vijencima poput širokih traka. Iz čiste tektoničke strukture izlazi likovna kvaliteta. Hodnici djeluju monumentalno i, optički, dugačko zbog kontrasta svjetla i sjene koji ističu obrise arkada. Zbog nepravilnosti sklopa u uglovnim zonama, križni su svodovi nepravilni. Hodnici sjevernog i južnog krila otvaraju se u vrt s četiri arkade, a istočni i zapadni sa šest. S tri strane je klaustar zatvoren samostanskim krilima a sa četvrte crkvom, što je najklasičnija kompozicija samostanskih sklopova. Kako hodnici kružno optiču klaustar, dodir je sa crkvom omogućen prizemno kroz sakristiju, a na prvom katu preko redovničkog pjevališta, oratorija i propovjedaonice. Klau-

star i gornji hodnici rješavani su u etapama gradnje kako se razvijao samostan i povećavala crkva. Posljednji je riješen hodnik prvog kata uz bok crkve, jer je zbog njega trebalo dići krovšte crkve koje sljemenom nadvisuje kompleks. Hodnici su prvog kata zatvoreni, a u osima arkada probijeni su mali četverokutni prozori koji prate ritam arkada na neraščlanjenim zidovima bez ukrasa. Prozori su uokvireni trakom i njihov arhaičan oblik kao i čitava struktura sklopa dolazi više do izražaja promatrana iz unutrašnjeg dvorišta, osobito klaustar u kojem sušta jednostavnost i tektonska komponenta arhitekture daje neospornu likovnu kvalitetu. (sl. 8)

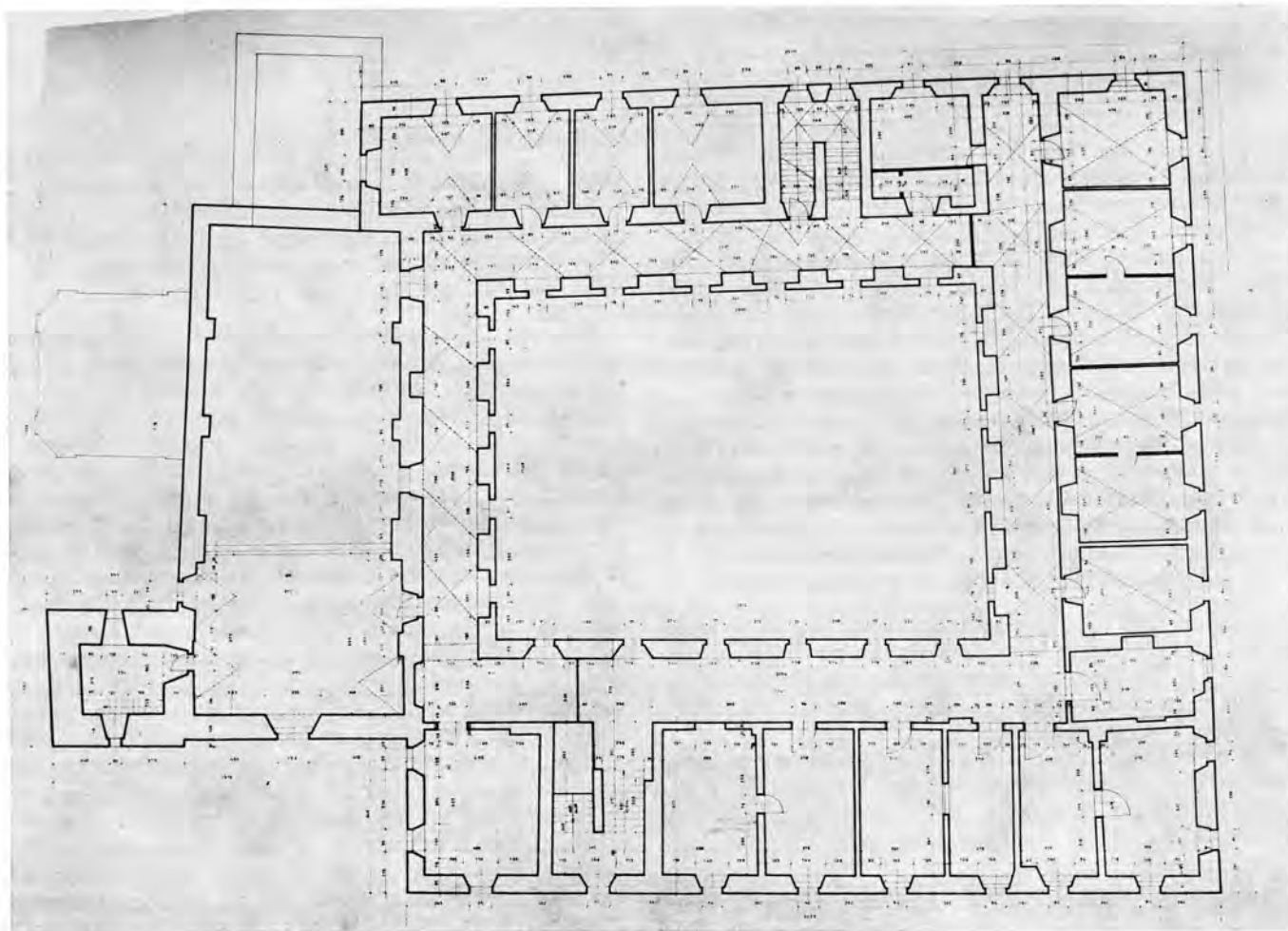
Crkva, premda je tlocrtno i u strukturi ostala dominikanska građevina, ipak je prostorno izmijenjena u korist ranobarokne koncepcije. Pokušalo se mirnu renesansnu dvoranu preoblikovati u barokni ritmiziran dvoranski prostor. Lađa je trijumfalnim lukom odvojena od svetišta. Unatoč većim baroknim prozorima crkva je ostala tamna, jer su, zbog samostana, prozori probijeni samo na sjevernoj strani. Ispod bačvasta svoda prostor je ostao miran u zgusnutoj tamnoj atmosferi, jer su elementi raščlanjivanja preslabi da bi prostor oživio. Zidovi su bili premazani vapnom, što

je kudikamo povoljnije za barokne oltare, naročito mramorni glavni oltar u svetištu, za propovjedaonicu 18. st. uz južni zid lađe, i redovničko pjevalište s orguljama. Klesanih detalja ima vrlo malo i oni su kao i stupovi pjevališta klesani na ranobarokni način vrlo jednostavno i znalački. Jednostavni okvir vrata sakristije s bogato profiliranim nadvratnikom 17. st. ima vratnice s intarzijama u ukkladama, a umetnute su u 18. st. kada je ugrađen sakristijski ormar. Ulaz je u samostan uokviren jednostavnim klesanim dovratnikom, dok je glavni ulaz u crkvu uokviren ranobaroknim dovratnikom 17. st. s lijepim iako jednostavno profiliranim okvirom koji po obliku podsjeća na renesansne motive. Na nadvratniku je kasnije uklesan natpis s godinom potpunog rješenja crkve koji glasi:

HVC FLENTES CVRRITE PECCATOES AC
AVXILIVM VIRGINIS INVOCATE

U tekstu je upisana 1747. godina, koja se ne odnosi na posvetu jer je sklop posvećen 1750. g. Pod je crkve ostao prekriven nepravilnim klesanim pločama 17. st.

U vanjštini je crkva izmijenila prvobitan izgled u toku 18. st. u posljednjoj etapi zidanja sklopa, kad su

7 Tlocrt prvog kata franjevačkog sklopa u Jastrebarskom

8 *Klaustar franjevačkog samostana u Jastrebarskom*

povišeni njeni zidovi i kad je riješeno pročelje. S time je istaknut njen dominantan položaj i premda se crkva nije promijenila u unutrašnjosti, jer je jedino pjevalište prošireno, a ispod njega je riješeno arkadama rastvoreno predvorje kao sastavni dio pročelja, i kao prostor iz kojeg se ulazi ne samo u crkvu nego i u klaustar samostana i u zvonik, koji je također zidan u posljednjoj fazi gradnje. Pročelje je u svojoj strukturi ostalo zabatno pročelje kao logičan ishod unutrašnjeg prostora i krovišta na dva sliva. Ovaj je tip pročelja također vrlo starog porijekla i bio je u praksi kroz čitavo 17. st., te on odgovara stilski cjelini. Ipak se na pročelju primjećuje razvoj baroknog stila i zahtjev nešto bogatijeg ukrašavanja detaljima na plohi pročelja. Premda u biti vrlo jednostavno pročelje, ipak se po detaljima izdvaja iz opće jednostavnosti sklopa. Veliki prozor pjevališta s razvedenim oblikom nadvoja i oko njega skupina niša za skulpture s profiliranim klupicama i nadstrešnicama razbijaju zatvorenost gornjeg dijela plohe. Skulpture koje se nalaze u Muzeju grada Jastrebarskog slikovito su nadopunjavale pročelje. (sl. 9)

Zvonik je prislonjen u liniji pročelja uz bok crkve kao samostojeći član i sastavni dio pročelja.¹⁰ Ima vrlo karakterističan oblik, masivan je i nizak te ne slič

na zvonike ostalih franjevačkih samostana po Hrvatskoj koji se ističu u sklopovima prizmatičnim visokim tijelima. On više slični skupini oktogonalnih zvonika učestalih u okolici Jastrebarskog, a koji su u domaćoj tradiciji poznati od srednjeg vijeka. On je suvremenija barokna varijanta zvonika koji se diže nad čvrstim temeljima nešto nepravilne pravokutne osnove, a u gornjim dijelovima je sužen, jer su mu uglovi odrezani. Dva kamena kordonska vijenca prekidaju zvonik među katovima. Donji je oštro profiliran a gornji je zaobljen. Unatoč suženog gornjeg dijela zvonik je zbijen i pretio, u skladu s cjelinom, a završni mu je vijenac bogato profiliran. Baroknu lukovicu od šindre zamijenio je današnji piramidalni krov. U katovima je rastvoren malim prozorima koji ponavljaju oblik prozora poznatih nam iz samostana. U zadnjem katu je rastvoren baroknim monoforama na sve četiri strane. Upravo ovako sazdan, niski zvonik se uklapa savršeno u zatvorenu monolitnu cjelinu sklopa položenog u ravnicu jastrebarskog polja, srašten s prirodom prateći nisku liniju horizonta. Iz mirne kompozicije cjeline izbijaju samo poneki elementi crkve, njeno niže svetište i kapela Majke Božje Škapulirske dograđena uz sjeverni bok lađe. Izdvojenost samostana iz grada, kojemu se tek u novije vrijeme primiču kuće, nije tipična za franjevačke samostane, koji su se, zbog izrazito propovjedničkog karaktera, osnivali u gradovima. Ova lokacija je dominikanska, a franjevci, koji po pravilima svog reda nisu smjeli imati velike posjede kao feudalistički redovi, povezali su se direktnom komunikacijom sa središtem grada, s dijagonalnom

¹⁰ Vidi bilj. br. 2.— E. Laszowski mogao je pročitati uklesane godine koje danas pod naslagom žbuke ne vidimo. Na prozoru zvonika iznad vijenca u kamenitom okviru je upisana godina 1732. Kipovi sv. Fabijana, sv. Roka i Bl. Dj. Marije iz godine su 1732, što je bilo zabilježeno u nišama. Na zaglavnom kamenu srednje niše bila je uklesana godina 1733. Skulpture su prenesene u muzej grada Jastrebarskog.

cestom koja je vodila do župne crkve u kojoj su franjevci vodili prebendu sv. Petra. Kasnije kad je kapela, propala i srušena nakon zidanja današnje crkve s grobnicom Petra Erdödyja, oni su osnovali bratovštinu građana pod zaštitom M. B. Skapulirske. Franjevci nisu samo imali utjecaj na grad nego i na bližu okolicu, naročito slobodnu općinu Cvetković, a pod njihovom je upravom bila proštenjarska kapela M. B. Snježne u Volavju, zadužbina porodice Erdödy.

Da bi građane Jastrebarskog što više vezali uz samostan dopustili su bratovštini gradnju *kapela M. B. Skapulirske* uz lađu crkve, koja je bila dovršena 1734. g., a u nju je unesen oltar oko 1754. g. Kao što se već na pročelju crkve naslućuju novi barokni stilski elementi, tako i *kapela M. Božje Skapulirske* arhitektonski pokazuje nove zrelobarokne karakteristike koje je izdvajaju iz sklopa 17. stoljeća. Srednji dio sjevernog zida lađe je u razmaku između dva pilastra srušen i dograđena je mala kapela. Za razliku od upadljivo niskog tjemena svoda lađe, u kapeli je vertikalni rast prostora karakterističan nad četverokutnom osnovom odrezanih uglova. Osvijetljena je iz velikih prozora probijenih na bočnim zidovima kapele, pa je kao vrlo svijetla prostorna zona izolirana od lađe. Također je izuzetan kupolasti način svođenja, u kojem su nad širim stranicama usječene susvodnice. Zidovi su raščlanjeni pilastrima a nad kosim stranicama istaknuti su profilirani vijenci. Kapela je, jednako kao i crkva, popločena velikim klesanim pločama. Centralna dispozicija nije toliko zamjetljiva u vanjštini, premda su slo-

bodni uglovi zaključka odrezani i, nasuprot jednostavnim zidovima čitavog kompleksa, zidovi su kapele obrubljeni širokim trakama. Krovište na tri vode upušteno je u krovšte crkve. Kasnije su u kapeli tek oličeni zidovi. (sl. 11)

Plan za gradnju baroknog samostana u Jastrebarskom potekao je iz Ljubljane. Radove su izveli ljubljanski zidari pod paskom provincijalata u Ljubljani, koji je zajedno sa zidarima iz Ljubljane poslao jednog redovnika kao nadziratelja gradnje. Do sada nam je bilo poznato da je većina umjetničkih djela u franjevačke samostane po Hrvatskoj pristizala preko Ljubljane. Čitavi oltari, skulpture, slike i ostala pokretna sitna umjetnost talijanskog je ili slovenskog porijekla. Tu vezu sa ljubljanskim umjetničkim krugom i preko nje sa talijanskom umjetnosti potvrđuje i inventar franjevačke crkve u Jastrebarskom. O graditeljima se nije mnogo znalo, ali kompleks u Jastrebarskom su u svim njegovim fazama, kako potvrđuju izvori, zidali ljubljanski zidari, a po stilskim karakteristikama i klesarski radovi očito su istog porijekla. Tokom 17. st. i u prvoj polovici 18. st. protokoli kanonskih vizitacija i matične knjige ponekad spominju kranjske graditelje. Oni se u spisima obično nazivaju »magister murarius coriolanus«. Preko tih graditelja dopirali su na hrvatski teritorij utjecaji sa slovenske zemlje. Porijeklo naše barokne arhitekture nije još dovoljno jasno. To više što se ne radi o vrhunskoj evropskoj arhitekturi, nego o perifernoj umjetnosti heterogenog karaktera. U osvjetljavanju tog pitanja samostanski su sklopovi od najveće

9 Pročelje franjevačke crkve Blažene Djevice Marije u Jastrebarskom

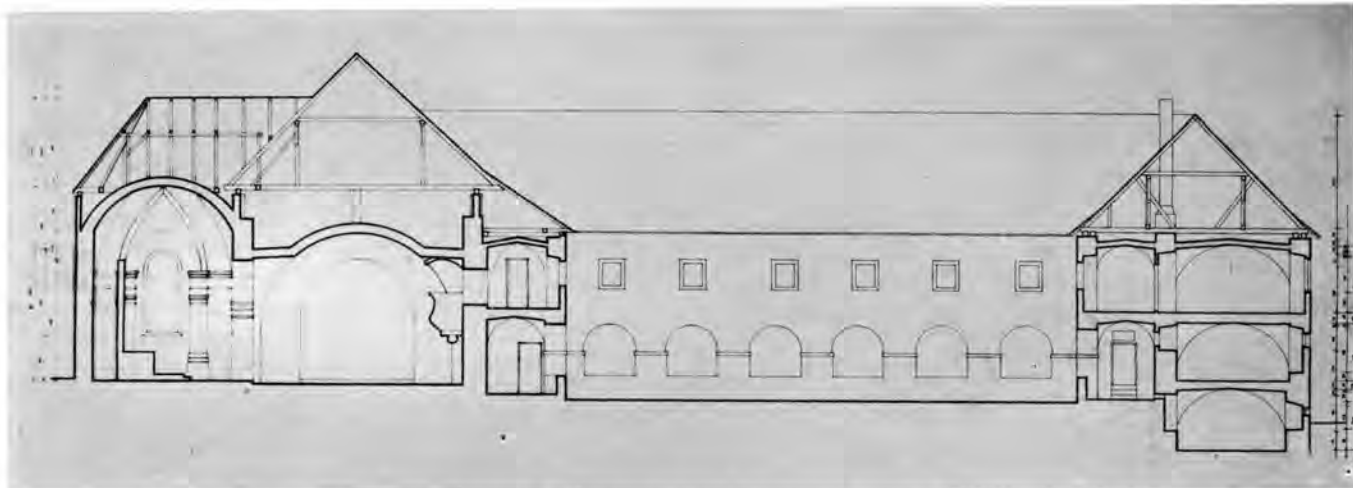

10 Oltar Majke Božje Škapulirske u bočnoj kapeli franjevačke crkve u Jastrebarskom

važnosti, jer su redovi prednjačili u gradnji, pa očekujemo da su oni mogli utjecati na arhitekturu u našim pokrajinama. Otkriće da su samostan u Jastrebarskom zidali ljubljanski graditelji odličan nam je putokaz u razrješavanju problema graditeljske i klesarske djelatnosti stranih majstora, posebno ljubljanskog kruga, na našem teritoriju. To više što nam faze zidanja sklopa u Jastrebarskom, i ponašanje ostalih sakralnih spomenika u okolici na koje su franjevci imali utjecaja, otkrivaju podudarnost u načinu zidanja. Franjevci su utjecali na gradnju proštenjarske crkve u *Volavju*, koja je oporučno i zakladom njima bila povjerena. Obnova, svođenje srednjovjekovne lađe i zidanje ostalih elemenata arhitekture rad je iste skupine zidara koja je obnavljala franjevačku crkvu u prvoj fazi krajem 17. st., a ta se podudarnost naročito zapaža u klesanim pojedinostima. Stupovi pjevališta franjevačke crkve u Jastrebarskom i proštenjarske crkve u *Volavju* rad su iste ruke. Ako usporedimo ta dva detalja, počevši od okrugle baze do modelacije entazisa stupa i profilacije kapitela koji nosi četverouglatu plintu, stupovi su istovjetni. Zatim dovratnik vrata sakristije franjevačke crkve s teškim oštro profiliranim vijencem istovjetan je okviru vrata stare sakristije ispod zvonika crkve u

Volavju. Karakteristična profilacija dovratnika glavnog ulaza franjevačke crkve ponavlja se na dovratniku sakristije poligonalnog svetišta u *Volavju* i ponovno na dovratniku ulaza u predvorju crkve, koje je prije bilo na bočnom ulazu lađe. Svi ti detalji imaju značajke ranobaroknog stila, a u bližoj okolici nailazimo na slične detalje gotovo u svim župnim crkvama koje su zidane u to doba. Također stupovi i dovratnici u *crkvi sv. Ane u Jani*. Obrada kamenih ploča na pavimentu crkve u *Jastrebarskom* i *Volavju* potpuno je ista i iz istog vremena.

Zidanje je obiju crkava išlo paralelno i otkriva nam istu zanatsku vještinu, tradicionalnu potku i domaću kvalitetu. Naročito se ta ista zanatska umješnost otkriva u načinu svođenja s karakterističnim susvodnicama, rašlanjivanju zidova a ne svoda, zidanog pjevališta i konačno do krajnje mjere štire i jednostavne obrade vanjštine. Ljubljanski su graditelji bili iz narodnih slojeva, koji nastavljaju tradiciju 17. st. domaće arhitekture iz pokrajine a ne graditelji pod najnovijim talijanskim utjecajima koji su tada bili aktualni u Ljubljani s djelima talijanskih arhitekata. Konzervativnost i priprosta tektonička forma i obrada klesanih detalja s ranobaroknim karakteristikama dokazuju da

11 Poprečni presjek kroz dominikanski trakt i lađu crkve s kapelom Majke Božje Skapulirske

je u Hrvatsku prenesen graditeljski zanat ljubljanske provincije. Zašto je došlo do takve orijentacije, objašnjavaju nam gospodarski i kulturni uvjeti sredine u kojoj su ti sklopovi podignuti. Sugestija provincijalata u Ljubljani da se gradi na provincijski način, a ne pod najsvremenijim talijanskim utjecajima bila je posve realna. Možda nigdje nije tako detaljno objašnjena ekonomska situacija oko nastajanja jednog baroknog spomenika kod nas kako je to slučaj s franjevačkim kompleksom u Jastrebarskom. Pa i taj spomenik, koji je sredina željela imati, izazvao je silne napore čak najvišeg hrvatskog plemstva, porodice Erdödy. Najviši društveni sloj u Hrvatskoj teško je dolazio do novaca, pa je i sam red podupirao gradnju. Zahvaljujući franjevcima, proširio se utjecaj ljubljanskog graditeljskog kruga po okolici i ostvareni su likovni rezultati koji izdvajaju jednu skupinu arhitekture nastalu u okolici Jastrebarskog, a koja je stilski ranobaroknog karaktera i pod utjecajem talijanske i primorske umjetnosti. Taj je utjecaj započeo tek krajem 17. st., oko 1690. g., i potrajao je do kraja četvrtog desetljeća 18. st., što znači punih pedeset godina. Jastrebarsko s okolicom se tek početkom 17. stoljeća počelo oporavljati od historijskih nedaća i turskog rata, pa naše domaće tradicije u arhitekturi toga kraja jedva da je bilo, a i ona uglavnom potječe iz gotičke stilske epohe. Franjevačko pozivanje stranih graditelja i naručivanje umjetničkih djela značilo je veliki napredak u kulturi kraja koji se više odrazio u arhitekturi kao početak barokizacije pokrajine nego u ostalim umjetničkim granama, jer su naručena slikarska i kiparska djela ostala unutar samostana. Ali zidarski i klesarski radovi proširili su se po čitavoj okolici i zakružena je jedna regija koja je pola stoljeća bila pod utjecajem talijanske umjetnosti. Ne samo *Volavje* nego i ostali lokaliteti na vlastelinstvu porodice Erdödy pod čijim su se patrocinijem nalazile crkve u okolici, kao crkve u *Jani*, i u *Plešivici* za koju se brinula porodica Hervoya iz Gornje Rijeke a poznata nam iz historijata gradnje franjevačkog samostana, za koju su oni kao crkveni sindici bili zaduženi. Tim su putem u jastrebarski kraj došli novi arhitektonski oblici, među ko-

jima je kao neobična arhitektonska forma, najzapaženije *poligonalno svetište crkve u Volavju*, kao prva centralna građevina na tom području. Kako su slijedile faze gradnje franjevačkog kompleksa kroz dugi vremenski period, tako su i novi barokni stilski elementi prodirali u arhitekturu preko ljubljanskog kruga graditelja. Tako se i na našim objektima zapaža koliko je talijanska umjetnost Ljubljane djelovala na slovenske graditelje u provinciji, koji su se počeli ugledati na djela vrhunskog arhitekta ljubljanskog baroka *Gregora Mačeka*. Detalj arhitekture franjevačkog sklopa u Jastrebarskom *kapela M. Božje Skapulirske* primjer je novog impulsa i njezina se struktura ne bi mogla protumačiti bez ljubljanskih graditelja. Tlocrtno i po načinu svođenja kapela je pojednostavljena varijanta arhitekture, kojoj je daleki uzor ljubljanska crkva *Križevanki*. Tu je crkvu preradio na jedan domaći oblik *arch. Gregor Maček*, a zatim je ona od provincijskih graditelja toliko pojednostavljena i prerađena da je nastao nov oblik arhitekture centralnog tipa, zgodan za manja svetišta, pa ona postaje čak nov oblik zrelobaroknog razdoblja u periferijskoj arhitekturi. — *Kapela M. B. Skapulirske* oponašana je u jednoj rustičnijoj varijanti od anonimnog zidara koji je morao raditi u Jastrebarskom u bočnoj *kapeli sv. Ane, župne crkve u Slavetiću*. U oba se slučaja radi o središnjem prostoru u kojem su eliminirane bočne kapele, zidovi su raščlanjeni pilastrima, a od predloška u kojem je tlocrtno centralni prostor kombiniran s grčkim križem, ostao je samo četverokut s odrezanim uglovima. Iznad te osnove nadvija se kupolica koja je u razvijenijim slovenskim crkvenim prostorima imala dijagonalno široko ukrštene pojasnice u širini odrezanih uglova kvadrata i susvodnice nad duljim stranicama. To su elementi poznati iz *Križevanki* i u crkvama *Gregora Mačeka*. Naše minijature provincijske kapelice na kupoli svoda gube pojasnice, tako da ostaju samo susvodnice nad širim stranicama i način osvjetljenja čak u dvije razine kao u *kapeli sv. Ane*. Taj tip prostora je sve do polovice 18. st. u crkvama bliže slovenskoj granici služio i za crkvena svetišta kao u župnim crkvama u *Ozlju* i *Lipniku*.

12 Sakristijski ormar franjevačke crkve u Jastrebarskom (nedavno prenesen u Zavičajni muzej)

Promatranje ostalih sakralnih spomenika u blizini Jastrebarskog, koji su rad ljubljanskih zidara, pokazuje nam i dalji razvoj baroknog stila do rafiniranog rješenja unutrašnjeg prostora župne crkve sv. Jurja u Plešivici i tradicionalnih rješenja crkve sv. Ane u Jani ili proštenjarske kapele Bl. Dj. Marije u Dolu. Međutim ova šira razmatranja nisu predmet studije o franjevačkom sklopu u Jastrebarskom, s kojim prvenstveno želim istaći *Franjevački samostan i crkvu Bl. Dj. Marije* kao kvalitetan arhitektonski sklop pun umjetničkih djela ljubljanske i talijanske provenijencije. Među franjevačkim samostanima u Hrvatskoj jastrebarski je sklop jedan među najdosljednijim arhitektonskim rješenjima ranobaroknog karaktera. Zatim je taj sklop značajan i zbog toga što je ne samo utjecao na svoju okolinu i baroknu kulturu pokrajine nego su graditelji koji su zidali sklop ujedno zidali i ostale najvažnije crkve u okolini Jastrebarskog na imanju grofova Erdödy.

Kako je sklop nastao zajedničkom brigom vlastele, građana Jastrebarskog i slobodne općine Cvetković, navest ću darivaocce koji su nam poznati iz spisa u samostanu, jer će se možda preko porodičnih imena otkriti djelatnost graditelja samostana i na drugim objektima kako smo to već otkrili u župnoj crkvi sv. Jurja na Plešivici, zadužbini porodice *Hervoja*. Iz redova najvišeg plemstva, osim nekoliko generacija iz obitelji *Erdödy*, crkvu je izdašno pomogla i ostavila

oporučno novac za glavni oltar grofica *Barbara Sidonija Peranski*, udata *Delišimunović* iz roda *Šubića*. U katalogu benefaktora spomenice samostana upisana su imena *Jurja Bogovića*, *Franje Lybeka*, *Ivana Magdalenića*, *Jurja Peršića*, *Marka Pernara*, *Stjepana Ščitarjevačkog* (jastrebarski dvorski kaštelan) i *Stjepana Barečića*. Svi su oni bili manji plemići iz okolice grada Jastrebarsko.¹¹ Među trajnim darivaocima samostana spominju se slobodni općinari *Cvetkovićanci*, građani Jastrebarskog u bratovštini *M. B. Škapulirske* i župnici župe sv. Nikole u Jastrebarskom. Osobe koje su davale pomoć crkvi mogle su se ukapati u lađi crkve. Za redovnike je bila zidana kripta u svetištu. Članovi bratovštine imali su kriptu u svojoj kapeli. Ispred kapele bratovštine nalazi se grob obitelji *Bonazza*.¹² Na crnoj mramornoj ploči uklesan je natpis: HIER RVHET BEGRABEN DER WOHLGEBORENE HERR FRNZ XAVERI VON WONAZZI HERR DER HERSCHAFT CRUPP UND AEDEN GRADEZ IN 23. JAHR SEINES ALTERS GESTORBEN DEN 5. SEPTEMBER A — 1751.

Ostali se grobovi u lađi ne mogu otkriti jer su brišana imena ali je poznato da su u crkvi pokapani,

¹¹ Vidi bilj. br. 6, str. 3. — »*Catalogus benefactorum et Confratrum Ordinis Minorum S. S. Francisci Seraphici in Croatia factus 1608.*«

¹² Vidi bilj. br. 6, str. 24, 25. — Ugovor između franjevaca i Josefine, rođene de Poczi, udove De Bonazzi.

Regina Erdödy rođena Stubenberg 1750. g., Franjka Riff rođena Zebić, Baltazar Vernić, poručnik banske vojske, Antun Vernić, 1755. g. i Baltazar Delišimunović 1771. g. Pravo su ukopa u crkvi imali i Cvetkovićanci.¹³ Iz popisa ukopanih saznajemo da je samostan imao ljekarnu u jednoj od prostorija, jer je 1754. g. umro i pokopan u crkvi pomoćnik ljekarnika Antun Wolka.¹⁴ Grobovi su pokriveni ovecim klesanim pločama. Kripte su zasipane, jer se u njih slijevala voda.

Najveća vrijednost crkve jest glavni oltar koji je 1734. g. izveo gorički kipar Giovanni de Rossi, sa slikom Valentina Metzingera. Na propovjedaonici je urezana

¹³ Vidi bilj. br. 2, str. 125, 126.

¹⁴ Vidi bilj. br. 2, str. 128.

¹⁵ Opširan prikaz inventara koji se temelji na podacima iz »Historiae Domus«, publicirao je E. Laszowski, pa ću ovdje ponoviti podatke o baroknom inventaru i slikama jer sadržava niz nepoznatih imena.

— Kapelica M. Božje je bila oslikana 1759. g. (Za slikanja crkve Osvald Bietri je slikao i kapelu). Na oltaru je postojala slika iz 1759. g., koju je slikao ljubljanski slikar Antun Zabacij (možda Cebej).

— Oltar sv. Franje zamijenjen je novim 1745. g. Izradio ga je kipar Antun Sumbach, a pošto je on umro, postavili su oltar u crkvu i oličili, zidar, štukater i ličilac Josip Gebhard i Ivan Rauch. Sliku za oltar naslikao je Josip Budić.

godina 1746. U lađi se nalaze tri manje vrijedna oltara. U kapeli M. B. Skapulirske drveni barokni oltar iz približno 1754. g.¹⁵

Spomenik je u poslijeratno doba izvrnut uništavanju jer su njegova dva krila, zapadno i južno oduzeti samostanu i u njih useljeni građani. Najviše je opterećen najstariji i prema tome najdragocjeniji, dominikanski dio kompleksa. Refektorij se jednim dijelom čak koristi kao drvarnica. Nesretno je riješen sanitarni čvor zbog čega propadaju temelji. Sav ambijent koji se nalazi pod zaštitom Zavoda za zaštitu spomenika kulture kao objekt visoke kvalitete, zapušten je zbog neprikladna korištenja do te mjere da ga je nemoguće prikazivati javnosti. Grad Jastrebarsko ne poduzima mjere za čuvanje spomenika.

— Oltar sv. Antuna Padovanskog naručio je Krsto Ličković, koji je u samostanu sklopio ugovor sa Simonom Koščakom, koji je trebao postaviti oltar za »3 rainčkih«, 20 funti sira i 2 mjere pšenice. Ugovor je učinjen 10. juna 1699. Oltar je obnovljen 1745. g. Obnovio ga je kipar Antun Gumbach, ali ga je nakon njegove smrti dovršio zidar Josip Gebhard, i slikar (maler) Ivan Rauch. Ovaj je oltar, jer je bio napravljen od gipsa, propadao pa je novi oltar po uzoru na stari dao učiniti trgovac Ivan Gutenfeld kod jednog kipara iz Brežica. Sliku sv. Antuna je naslikao slikar Ivan Badić, 1763. g., ona je bila s oltara premještena u hodnik samostana.

PRIOLOG BR. 1.

»Origo Ecclesiae et Conventus Jazkensis«

Arhiv SRH u Zagrebu MSC br. 456. (Prevod prof. Miljenko Šamšalović)

Porijeklo crkve i samostana u Jaski

O porijeklu toga samostana i samostanske crkve ništa sigurno nije zapisano iako nije prvotno osnovan za Malu braću, već za Dominikance, koji su ga napustili zbog ratnih događaja i opustošenja po Turcima, te ga lišili svih spisa i namještaja. Godine pak 1602. je velmožni gospodin Toma Erdödy, savjetnik carskog i kraljevskog veličanstva i ban Hrvatske itd., naš najmilostiviji gospodin, tu napuštenu crkvu i samostan nekako popravio i iste godine predao Maloj braći bosanske i hrvatske provincije da tamo stanuju, za vrijeme upravljanja tom provincijom po velečasnom ocu Franji Bogdaniću. Zašto je pak rečeni preuzvišeni gospodin grof Toma Erdödy predao samostan Maloj braći biće jedan od dva razloga, ukoliko nisu oba sigurna: 1. Budući da je samostan već bio namijenjen službi božjoj, pa je sudio da bi bilo nepravedno ga profanirati. 2. budući da fratri, izbjeglice iz Bosne, nisu našli pogodna stana, milosrđe je nalagalo da im ovaj samostan odstupi.

Nakon što su stekli smještaj fratri su razne stvari za crkvu, kao kaleže, svećeničku odjeću kao i drugo, što im je bilo za život potrebno, primili dijelom spomenutog velmožnog gospodina grofa Tome Erdödy, dijelom od susjednog plemstva i blagonaklonih dobro-

činitelja, tako da su godine 1608. kako crkva tako i samostan (koji je uslijed malog broja redovnika dobio ime rezidencije) bili obnovljeni: danonice je rasla pobožnost i pritjecanje naroda u tu crkvu zbog raznih milosti primljenih po zagovoru preblazene djevice, a ta navala naroda i pobožnost traje do današnjeg dana.

Poslije malo godina redovnici, koji su ovdje u samostanskoj disciplini živjeli, pribavili su sebi nešto obradivih zemalja, vinograda i livada, djelomice darom dobročinitelja, djelomice kao nagradu za služene mise i ostale bogoštovne obrede.

Što više, za bolje uzdržavanje redovnika dana im je godine 1629. od preuzvišenog gospodina grofa Sigismunda Erdödy tada bana kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije itd., neka prebenda u župnoj crkvi trgovišta Jaska, osnovana uz pobožnu kapelu sv. Petra sa svim pravima i prihodima, kako nam kaže autentična isprava sačuvana u originalu u ovom samostanu.

Kada je naša provincija reformirana pod provincijalatom velečasnog Antuna Lazari oko godine 1686, kao što i ostali samostani, tako je i ova jaskanska rezidencija morala otuđiti sva dobra i godišnje prihode. Posredstvom apostolskog sindika ova je rezidencija otuđila sve obradive zemlje, vinograde, jedan mlin,

tri kmeta sa nekim manje potrebnim livadama, koje su bile više udaljene od rezidencije, sačuvavši samo vrt i dvorište samostana i neke livade za uzdržavanje konja i volova zbog čestih prevoza drva i ostalih živinskih namirnica. Na te potrebne livade zadržao je samostan pravo korištenja.

Ova nepokretna dobra, kako se vidi iz ugovora potpisanog po obim strankama, predana su sa svim pravima, koja je dotada posjedovala rezidencija, presvjetlom i blagorodnom gospodinu Ivanu Hervoy starijem, iz Gornje Rijeke za svotu 700 fl. Ovaj novac od prodanih dobara bio je određen za gradnju samostana, budući da su na to silili kako preuzvišena obitelj Erdödy s obećanjem daljnje pomoći, tako i susjedne općine zbog njihove pobožnosti, da bi se tako uslijed većeg broja redovnika milostiva crkva preblažene Djevice s većim sjajem upravljala i sabrani puk i susjedna gospoda župnici pomagali u duhovnim službama.

Godine 1690. stekla je ova rezidencija izvanrednog dobrotvora presvjetlog i preuzvišenog gospodina grofa Emerika Erdödy, koji je oporučno ostavio jaskanskoj rezidenciji 3000 forinti za gradnju budućeg samostana i crkve. Tu svotu je iste godine nasljednik pokojnika preuzvišeni gospodin grof Nikola Erdödy predao odličnoj i blagorodnoj gospodi Stjepanu i Ivanu Hervoy s formalnim ugovorom, čiji se drugi primjerak zapečaćen do sada čuva u arhivu provincije, da ta dva rečena gospodina kao supstituirani sidnici imaju brigu oko gradnje samostana i crkve i da imaju položiti račun izdataka velečasnom ocu provincijalu pred slušbenicima vlastelinstva Jaska.

Ova dva gospodina preuzeli su cijelu svotu 3000 forinti, ali je nisu neposredno položili za rečenu grad-

nju: naime 2000 forinti dali su na kamate od 6% preuzvišenom gospodinu grofu Jurju Erdödy starijem, 1000 pak je dano okolnim plemićima u dijelovima također uz kamate. Od ovih 1000 forinti i njihovih kamata nešto je produljena crkva, najprije je zidan svod koji je bio pod tabulaturnom, napokon je zidano pjevalište i postavljene su orgulje.

Godine 1706. na mnoge molbe redovnika naložio je preuzvišeni grof Juraj Erdödy, budući da rezidencija toliko godina nije dobila nikakve kamate od glavnice 2000 forinti, svojem rečenom gospodinu Ivanu Hervoy mlađem, da iz zanemarenih kamata i glavnice čim prije pospješi izgradnju i da čim prije pripravi građevni materijal.

Iste godine započeta je izgradnja prvog trakta samostana i to sa strane crkve. Taj je trakt za dvije godine bio do polovice završen, ali je daljnja izgradnja, budući da nitko nije dao građu, bila odgođena za oko 15 godina.

Godine 1721. počelo se je opet sa radom. Glavaru rezidencije ocu Nazariju Vidrić doznačeno je 520 forinti. Nakon primitka tog novca ove i slijedeće godine završen je prvi trakt, kao i hodnik, tako i refektorij s kuhinjom stavljen pod krov i svod.

Godine 1727. napustio se je naziv rezidencije i proglašen je samostan. Godine 1724. velečasni otac Teodor Pučić provincijal dao je za pomoć izgradnje 220 forinti.

Redovnicima nije od početka doznačeno nikakvo darovanje prilikom osnutka samostana, godine 1701. je ipak preuzvišeni grof Juraj Erdödy naložio da se od jaskanskog vlastelinstva daje redovnicima 25 forinti, osim drugoga u prirodi, te se sve nalazi u prijepisima itd. itd.

Zusammenfassung

DIE FRANZISKANERKIRCHE IN JASTREBARSKO

Im Jahre 1602 übernahm der Franziskanerorden von der gräflichen Familie Erdödy das verlassene Dominikanerkloster in Jastrebarsko mit der Marienkirche, welches dann vom Banus Thomas Erdödy erneuert wurde. Im Laufe des 17. Jahrhunderts verbreitete sich der Einfluss des Ordens auf die ganze Umgebung, nicht nur auf die Besitzer des Schlosses Jastrebarsko, sondern auch auf den niederen Adel dieser Gegend. Das Ordensprovinzialat in Laibach beschloss deshalb, die kleine Residenz zu einem Konvent zu erheben. Dank dem Testament und der Schenkung des Grafen Mirko Erdödy vom Jahre 1686 war es möglich, das Kloster zu erweitern. Der Bau des heutigen barocken Komplexes wurde nach einem aus Laibach stammenden Projekt aus dem 17. Jahrhundert in Angriff genommen. Der Komplex wurde in einigen Etappen erbaut und konnte erst nach den dreissiger Jahren des 18. Jahrhunderts vollendet werden.

Die ehemalige Dominikanerkirche wurde in den barocken Klosterkomplex eingefügt, während das alte Kloster in den südlichen Trakt des heutigen Klosters eingebaut wurde. Mit dem Bau des Klosters wurde 1706 begonnen und zwar mit dem östlichen Flügel, welcher sich an die Kirche anlehnte und mit dem Dominikanischen Gebäude vereinte. Der westliche Flügel wurde 15 Jahre später errichtet, von 1721—1723. Die Einrichtung des Inneren dauerte bis 1730. Danach wurde die Kirche, welche schon seit 1690 überwölbt war, verlängert, die heutige Fassade errichtet

und der Turm erbaut, welcher 1732 vollendet wurde. Im Jahre 1734 wurde an der Nordseite des Kirchenschiffes die Kapelle der Rosenkranzmadonna angebaut und erst im Jahre 1747 war die Kirche ganz vollendet, denn diese Jahreszahl ist am Hauptportal eingemeißelt. Die vollendete Kirche wurde 1750 eingeweiht. In diesem Zeitraum wurde auch ihre Inneneinrichtung vollendet, von welcher der marmorne Hauptaltar des Bildhauers Giovanni de Rossi aus Gorizia aus dem Jahr 1734 mit dem Altarbild von Valentin Metzinger besonders hervorsticht, ferner die Kanzel aus dem Jahr 1746 und der Altar in der Rosenkranzkapelle, auf welchem sich früher ein Bild des Malers Anton Cebej aus dem Jahre 1759 befand.

Nicht nur das künstlerische Inventar gelangte über Laibach hierher, auch der ganze architektonische Komplex wurde, was weniger bekannt ist, von Laibacher Baumeistern ausgeführt. Die gemeißelten Details sind ebenfalls das Werk fremder Steinmetze. Die Baumeister kamen aus Laibach unter dem Bauaufseher Nazarius Vidrić, einem Franziskanermönch. Das Objekt enthüllt in allen seinen Phasen, dass hier immer dieselbe Maurergruppe am Werke war, welche von Zeit zu Zeit wiederkam und weiterbaute, nach längeren Unterbrechungen, welche durch die wirtschaftliche Lage verursacht worden waren. Die gemauerten und gemeißelten Details gehören nach ihrer technischen Struktur, sowie auch nach ihren Formen und Profilen dem 17. Jahrhundert an. Neue barocke

Bestrebungen machen sich erst in der letzten Bauphase bemerkbar, bei der Errichtung der Fassade, dem Bau des Turmes und der Rosenkranzkapelle.

Die Laibacher Baumeister erwiesen sich als sehr konsequent, so dass der ganze Komplex trotz der langen Dauer der Bauzeit, stilistisch wie eine Einheit des 17. Jahrhunderts wirkt. Über die Laibacher Baumeister gelangten italienische Einflüsse nach Jastrebarsko. Die Baumeister, welchen der Provinzial des Ordens in Laibach die Ausführung des Baues übertrug, bauten mit handwerksmässigem Geschick in Anlehnung an die heimische Tradition der Laibacher Ordensprovinz und nicht unter dem Einfluss der Werke italienischer Architekten, welche für Laibach monumentale Barockkirchen entwarfen. Daher die traditionsgebundene Art des Bauens im Geiste des 17. Jahrhunderts, welche ein charakteristischer Grundzug aller Maurer und Künstler war, die an diesem Komplex mitwirkten. Es ist sehr wahrscheinlich, dass es sich dabei um eine Generation von Künstlern und Handwerkern handelt, so dass nur in den Werken der letzten Bauphase der Einfluss jüngerer Kräfte bemerkbar wird.

Die lange Dauer der Bauzeit übte einen Einfluss auch auf die Bauten anderer sakraler Objekte in der Nähe von Jastrebarsko aus. Die Franziskaner waren somit für das Vordringen der ba-

rocken Kultur in dieser ganzen Gegend verdienstvoll. Den Einfluss und sogar die Tätigkeit derselben Baumeistergruppe kann man an der Wallfahrtskirche Maria Schnee in Volavje beobachten, welche von den Franziskanern verwaltet wurde. Die Phasen der barocken Erneuerung des mittelalterlichen Komplexes stimmen mit den Bauphasen des Franziskanerkomplexes in Jastrebarsko überein. Das Wirken der Künstler aus dem Laibacher Kreis bedeutet eine kulturelle Erneuerung für die ganze Gegend, in welcher die künstlerische Tradition seit dem Mittelalter abgebrochen war, weil sie zur Zeit der Renaissance eine sehr kritische Phase durchlebte, da sie ständig den Einfällen der Türken ausgesetzt war. Der Dominikanerorden konnte sich unter diesen ungünstigen Bedingungen nicht halten. Die Barockisierung der Gegend begann im späten 17. Jahrhundert unter dem Einfluss der italienischen Kunst, jedoch unter unmittelbarer Einwirkung der Laibacher Baumeister der franziskanischen Ordensprovinz. Dieser Einfluss war ein halbes Jahrhundert lang intensiv wirksam. Indem die Einzelheiten der Entstehungsgeschichte des Klosters und der Kirche in Jastrebarsko dargelegt wurden, wurde auch die damalige Stellung der Stadt Laibach beleuchtet, als eines Zentrums aus dem künstlerische Anregungen des Barock gegen Ende des 17. und in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts nach Kroatien gelangten.